

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

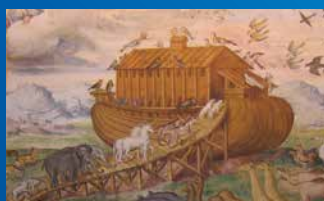
Korisnost filozofije

**NA POČETKU
NOVE GODINE...**

**KULTURA
VALDIVIJE**

MITOVI O POTOPU

MARIE THARP

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

01 | 2019. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 KORISNOST FILOZOFIJE NA KLASIČAN NAČIN

Miguel Ángel Padilla

8 NA POČETKU NOVE GODINE...

Jorge Ángel Livraga

9 ANKOR UČENIK – Izbor iz djela

Jorge Ángel Livraga

10 MITOVI O POTOPU

14 MARIE THARP Prva karta oceanskog dna

Marta Mihičić

17 KULTURA VALDIVIJE

Vedrana Novović

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Luka Marić, Dijana Kotarac,
Sofija Stepanovska, Anastazija Pulja, Marta Mihičić

Lektura: Ana Handal, Vesna Bosnar

Tehničko uredništvo:

Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Na početku nove godine, nakon što splasne novogodišnja euforija, dobro je prisjetiti se savjeta koji kaže da je u uvođenju novosti u život najbolje slijediti primjer samog vremena. Ono nam stalno donosi nešto novo, ali to čini postupno, tako da se promjene gotovo i ne opažaju.

Bilo bi dobro naučiti hodati ukorak s vremenom. Budući da vrijeme ne stoji, ono nas stavlja pred izbor: slijediti njegov tijek ili ne? Hodati ukorak s vremenom znači hodati bez zastajanja, ali i bez prevelike žurbe jer oni koji zastaju u prošlosti bivaju izgubljeni u promjenama koje donosi vrijeme, a oni koji previše žure često znaju promašiti put. Oni koji žive u prošlosti postaju zarobljenici formi koje su izgubile životnu svježinu i vitalnost, dok ovi drugi postaju zarobljenici vlastitih pogrešaka i fantazija.

Svaka je nova godina jedinstvena i neponovljiva, ali ipak nije potpuno drukčija od prethodnih. Ići ukorak s vremenom ne znači odabrati put kojim još nitko nije

prošao, već onaj koji će nam omogućiti da budemo uvijek novi i živi poput vremena. Zato kažu da je dobro *stati na putevima i pitati za stare staze, koji je put dobar...* da bismo otkrili onaj koji će nam donijeti nutarnji mir i zadovoljstvo. Jedan od takvih provjerenih puteva svakako je onaj sadržan u filozofiji na klasičan način čiji je cilj sreća, odnosno blaženstvo.

To je praktična filozofija koja nas poučava da je glavni cilj ljudskog života briga za dušu. U tom kontekstu svatko treba nastojati susresti ono što će dati smisao njegovom životu i što će mu omogućiti razvoj najdubljih ljudskih potencijala koje nosimo u sebi. Između ostalog, filozofija nas poučava da je za hod ukorak s vremenom potrebno naučiti razlikovati ono nutarnje od vanjskog, sadržaj od forme te dati prednost sadržaju nad formom. Sreća je u nutarnjim, a ne u vanjskim stvarima i ovisi o vrijednostima koje uzimamo kao životne putokaze i koje živimo. ♠

Uredništvo

KORISNOST FILOZOFIJE NA KLASIČAN NAČIN

Miguel Ángel Padilla

Danas su prirodne znanosti i tehnologija istisnule humanističke znanosti te se može činiti vrlo nepraktičnim govoriti o filozofiji jer to naizgled ne donosi puno koristi. Međutim, iako to možda izgleda čudno, trebamo se upitati čemu ona služi i sjetiti se da se filozofija povezuje sa znanjem u cjelini.

Istina je da se filozofija tijekom vremena ograničila na puku intelektualnu spekulaciju koja nije stvarno povezana s ljudskim problemima. U vrijeme institucionalizacije filozofije bilo je uobičajeno mučiti se pred neshvatljivim besmislicama gdje je sve bilo relativno i sve moguće, pa je i svaki zaključak bio moguć. Profesor koji je s osjećajem prenosio ideje velikih ljudi iz prošlosti bio je izuzetak. Očito je da filozofija shvaćena na takav način donosi vrlo malo

koristi. Stoga je važan zadatak obnoviti stvarni smisao filozofije, onaj koji je ona imala za drevne filozofe; smisao filozofije koja je korisna i potrebna ljudskom biću, filozofije na klasičan način, koja nije filozofija klasika ni proučavanje drevnih filozofa, već filozofski stav koji su pravi filozofi uvijek imali.

Proučavanje filozofa i njihovih djela korisno je zbog ljepote riječi i zbog praktičnih savjeta koji nam, kada su valjani, duboki i korisni, služe da se s jasnoćom suočimo s vlastitim životom, teškoćama i snovima. Ali važnije od toga da znamo što su drugi poučavali jest da mi sami – uz pomoć njihovih primjera i mudrosti – naučimo misliti i razlučivati; to je pravi doprinos filozofije na klasičan način.

Ljubav prema mudrosti

Pojam filozofije pripisuje se Pitagori koji je podučavao o redu, proporcijama, prirodi i univerzumu te njihovim različitim razinama. Govorio je o muzici sfera i matematici kao načinu da se izrazi taj red. Kada mu je jednom netko rekao da je mudrac, taj je veliki čovjek odgovorio: "Ne, ja nisam mudrac, nisam *sofos*; ja sam *filo-sofos*, onaj koji voli mudrost." To nas podsjeća na Sokratove riječi da on malo toga zna te vjerojatno zbog toga prepoznaje koliko toga ne zna, a upravo mu to omogućuje da uči.

To je stav onoga tko želi spoznati. Naravno da Pitagora nije izmislio filozofiju; smatra se da je čovjek počeo filozofski promišljati onog trenutka kada je sebe počeo razlikovati od svog najanimalnijeg dijela, što nije ništa drugo nego pitati se što se nalazi iza stvarnosti koja nam je dostupna pomoću osjetila, željeti razumjeti uzrok stvari i kretati se prema mudrosti... A to životinje ne mogu. Filozofija uči poštovanju svih aspekata života prirode i vrednovanju razine funkcioniranja životinja, ali životinja ne može filozofirati, ne može se pitati o smislu.

Bit je filozofije, te ljubavi prema spoznaji koja nas potiče da želimo znati, životna potreba; nije dovoljno

živjeti, mi želimo znati čemu služi život; nije dovoljno slijediti sudbinu, zakone prirode ili instinkte koji nas sad vuku na ovu, sad na onu stranu; želimo znati zašto smo ovdje i koji je smisao života.

Suvremena znanost prvenstveno proučava kako se odvijaju procesi, ali se ne običava zapitati zbog čega. Suprotno tome, filozofija traži smisao postojanja. Zato se kaže da je čovjek postao filozof kada se zapitao otkud dolazi, koji je smisao života...

Filozofija na klasičan način ima još jednu specifičnost: pruža nam cjelovitu perspektivu i dopušta dovođenje stvari u vezu. Kada tijekom povijesti promatramo velike filozofe koji su čovječanstvu ostavili zapisane istinske spoznaje, shvaćamo da su imali sposobnost promatranja iz svih kuteva, drugim riječima da filozofija obuhvaća znanost, umjetnost, mistiku, sociologiju, etiku i ono neizrecivo duboko.

Vizija cjeline omogućuje razumijevanje svih aspekata života; tada stvari prestaju biti kontradiktorne i postaju komplementarne. Pristupiti spoznaji iz različitih kuteva ne znači puno učiti, a da na kraju ne znamo ništa, već pokušati razumjeti mjesto i ulogu svega u prirodi.

Umjetnost življenja

Filozofija u starim školama bila je nešto praktično što je čovjeku pomagalo u svakodnevnom životu. Suvremeni pristup životu pretvara čovjeka u nedosljedno biće: on naslućuje, ali se mora pokoravati društvenim konvencijama i moralu običaja koji je promjenjiv. To bi klasičnom filozofu bilo nepojmljivo jer on je bio zadovoljniji time da zna samo četiri stvari koje može primijeniti i uistinu ih primjenjivati u životu, nego da zna mnogo, a da ništa od toga ne primjenjuje.

Mogli bismo se također zapitati koja je uloga filozofije u okolnostima rata, gladi, nezaposlenosti i drugih problema s kojima se danas suočavamo. Razvili smo toliko sofisticiranih sredstava na globalnoj razini da smo povjerovali da će ona riješiti sve probleme, a pritom smo zaboravili na onoga tko se nalazi iza svih tih pronalazaka – na ljudsko biće. Kakva je razlika vozi li netko prekooceanski brod umjesto kanua ako nije razvio osobine koje ga čine boljim? Naše XXI. stoljeće dovelo nas je do velikih postignuća, ali sve se to može urušiti ako se ne naučimo međusobnom poštovanju.

Možda se čovjekova sreća nalazi u pronalaženju njegovog prirodnog mjesta. Filozofija je uvijek osiguravala metode za to i poticala obrazovanje. Otkud dolazi koncept obrazovanja? Iz filozofije.

Današnjem obrazovanju više nije cilj formirati ljudska bića, već radnike u službi ekonomije. Ali tko čovjeku može prenijeti znanje stečeno tijekom cijele povijesti? Jer ako ne postoji nitko tko je zadužen za izgrađivanje ljudskog bića, logično je da će se čovjek pretvoriti u životinju. S druge strane, s osobom koja

zna vladati sobom nije lako upravljati, a mediji danas prestaju biti društveno dobro i pretvaraju se u biznis.

Pred ovakvom situacijom filozofija na klasičan način u središte postavlja ljudsko biće, što donosi mnoge koristi na individualnom i socijalnom planu.

Zašto je filozofija na klasičan način korisna pojedincu?

- Na osobnoj razini filozofija uči samostalnom mišljenju i razlučivanju, omogućavajući razvoj vlastitih ispravnih i zdravih kriterija koji se temelje ne nužno na originalnosti, već na primjeni u vlastitom životu onoga što se razumije. To potiče razlučivanje, što je sposobnost odvajanja bitnog od nebitnog, vrijednog od bezvrijednog.

- Uči nas upoznavanju sebe i pronalaženju vlastitog mjesta u životu. Zato se u Grčkoj na pročelju hrama u Delfima moglo pročitati: "Upoznaj samoga sebe i upoznat ćeš univerzum." Filozofija nas uči upoznavati sebe, otkrivati prirodu ljudskog bića te razumjeti cilj ljudske egzistencije. To se čini propitujući vlastiti odnos s ostalim dijelovima univerzuma i otkrivajući zakone kojima je podložan i sam čovjek.

- Filozofija otvara vrata imaginaciji, sposobnosti da se integriraju nove ideje. Jedna od karakteristika velikih filozofa jest da su ispred svog vremena. Već je Giordano Bruno, na primjer, promovirao ideju postojanja života na drugim planetima. Međutim, u njegovu slučaju, ta su mu promišljanja o znanosti, ljudskom biću i društvu tog vremena donijela smrt na lomači.

- Još jedna praktična dobrobit filozofije je ta što nas uči kako se služiti umom, pravilno strukturirati argumente i povezivati ideje.

- Od vremena stare Grčke, Rima, Indije, Tibeta i Kine filozofi nas pozivaju ne samo da upoznamo sebe već i da ovladamo sobom, kontroliramo i harmoniziramo različite prirode koje istovremeno postoje unutar nas te da ih povežemo.

- Filozofija donosi sposobnost uvođenja nutarnjeg reda, odnosno omogućuje izražavanje i projiciranje vlastite volje kako bi se uspostavila samodisciplina koja omogućuje razvijanje potencijala koje svatko ima.

- Filozofija nas uči da sanjamo i ne prestanemo vjerovati u snove. Često kažemo: "Treba nogama stajati na zemlji." Ali ono što ne treba spuštati do zemlje je glava, bilo da nas netko na to primorava, bilo da smo sami uspavani ili da se njome ne služimo. Filozof treba znati u kojem svijetu živi i treba pronalaziti načine da izrazi ono što smatra plemenitim, dobrim, ispravnim, potrebnim i prikladnim, ali treba imati sposobnost gledanja odozgo. Je li sanjati bolji svijet nešto nekorisno? Upravo zbog toga što smo prestali sanjati o pravednom svijetu ili što ne znamo kako ga prenijeti u život, ulazimo u jedan novi srednji vijek, u mračno doba. A na osobnom planu sposobnost sanjanja održava nas mladima.

- Također nam omogućuje da steknemo nutarnji mir i samopouzdanje kao nešto održivo, nešto što ovisi samo o nama.

Kako je filozofija na klasičan način korisna društvu?

- Filozofija je najbolji način ostvarivanja bratstva jer ljudska bića mogu ostvariti suživot u onoj mjeri u kojoj poznaju protuotrov za egoizme i fanatizme. Kada zanemarimo različitosti, ljudsko biće je jedno. Postoje različiti običaji, ali ako možemo nadići te prividne razlike, čak i kada ne razumijemo ponašanje neke osobe jer je drugačije od našeg, nećemo se prema toj osobi ponašati kao prema neprijatelju.

- Filozofija poučava primjerom, ne teorijom; ona je životna mudrost, to je ljubav prema mudrosti. U antičkom svijetu onaj tko je poučavao, bio je u svom životu dosljedan onome što je govorio. Stara ideja učitelja i učenika nije podrazumijevala da se učenik ne treba truditi. Učenik je sam morao putovati putem i požeti vlastite plodove.

- Na razini povijesti, evolucije i budućnosti, filozofija povezuje prošlost sa sutrašnjicom, prikupljajući cjelokupno ljudsko iskustvo, nastojeći razumjeti razloge povijesnih događaja, izvlačeći važne elemente iz pamćenja čovječanstva. Filozofija budi najbolji dio čovjeka i vraća mu ideju nutarnje transformacije kao sredstva za ostvarenje njegovih ciljeva.

U nesigurnim vremenima kada se sve trese i urušava, filozofija nas prati kroz život i pomaže nam razviti najbolje kvalitete razlučivanja, ljubavi i volje radi cjelovitog ostvarenja čovjeka i poboljšanja svijeta u kojem živimo. ☸

Sa španjolskog prevela: Vedrana Novović

NA POČETKU NOVE GODINE...

Jorge Ángel Livraga

Ljudska bića, naravno, trebaju više ili manje zatvorene prostore za život; to je njihov životni prostor... nalik "teritoriju" koji životinje označavaju za sebe. Svi trebamo postaviti određene ciljeve, proći kušnje, trpjeti neuspjehe, slaviti uspjehe i tisuće drugih stvari koje nam tek pokazuju užas praznine koju podsvjesno osjećamo.

Ta psihička potreba ogleda se u činjenici da veliku važnost pridajemo vremenu koje se mjeri u godinama prema prihvaćenoj kronologiji, kao i našim godinama koje slavimo prigodom rođendana, isprva nadobudno i slavljenički kako ostavljamo iza sebe ograničenja djetinjstva, kasnije s određenom ravnodušnošću i na kraju s neobičnom "nutarnjom užurbanošću" da dovršimo stvari jer smo svjesni da je bez obzira na srdačne čestitke i svjetlost mnogih svijeća ulje naše životne svjetiljke pri kraju, a nitko ne želi napustiti život bez uobličavanja nekih stvari, projekata na putu do priznanja, knjiga ili radova, pjesama ili... toliko toga!

I dok se suočavamo sa svakom novom godinom, mnogi od nas pitaju se kako pristupiti novom ciklusu također na nov način, kako napraviti pravi napredak i ostvariti ono što nismo uspjeli ostvariti u prethodnoj godini.

Ali vi ste filozofi...

Prije oko tisuću godina, drugi filozofi koji su bili i kabalisti, uspoređivali su rast čovjeka s rastom stabla. Ne sjećam se točno parabole, ali odnosila se na to da ako želimo pomoći stablu da raste, moramo ga negovati dok je još vrlo mlado, zalijevati ga, obrezivati i čuvati od korova; malo-pomalo, neprimjetno, postupno će rasti i postajati snažnije zahvaljujući dobrom vrtlaru koji nikad ne zaboravlja da je Bog najbolji vrtlar. Nove mehanističke tehnike u psihologiji, koje vas savjetuju da svaki dan pažljivo pratite kako biste mogli vidjeti koliko rastete, vrlo su štetne. To stvara osjećaj tjeskobe, jer nitko ne može zamijetiti svoj rast na dnevnoj osnovi. Na taj će način nerazborit čovjek promatrati stablo, nadajući se da će vidjeti kako raste od trenutka do trenutka. Mudar se čovjek jednostavno

brine za stablo i zna da ono raste jer to otkriva s vremenom na vrijeme, bez iznenađenja i bez tjeskobe.

To isto trebali biste činiti sa samima sobom. Ne pridajite si previše važnosti. Budite skromni i marljivi. Zalijevajte unutarnje stablo ("stup stabilnosti") i vodite brigu o njemu u svakom trenutku i svaki dan, ali nemojte stalno razmišljati o tome koliko ste napredovali. Trebali biste imati nutarnju sigurnost da napredujete, ali ne i psihopatsku tjeskobu stalnog praćenja sebe koja završava samohipnozom i sumornim ludilom osjećanja neuspjeha. Imajte vjeru, radost i nadu. Imajte i nutarnji ponos... Vi ste filozofi! Nemojte se oslanjati na plodove djelovanja i ne dajte se opčiniti čarima igre iluzije. Ukratko, suočite se s ovom godinom na jednostavan način, gotovo kao da ne postoji, s mudrošću i sa spokojem. ☺

Sengleskog prevela: Dijana Kotarac

ANKOR UČENIK

Izbor iz djela

Jorge Ángel Livraga

A *ankor učenik* roman je o mladom princu, smješten dijelom na posljednjem ostatku mitskog Atlantidskog kontinenta, otoku Posejdonisu, a dijelom u atlantidskoj koloniji Kem (Egipat). Radnja se odvija neposredno prije nego što je Posejdonis nestao pod morem. Razgovori između učenika Ankora i njegovih učitelja filozofska su učenja koja potiču na razmišljanje, a pitanja koja se nameću mladom princu tiču se svih nas jer svi u svojoj nutrini nosimo "učenika" života.

* Kada se nađeš pred zagonetkama života, uvijek pretpostavi ono najjednostavnije i najizravnije i imat ćeš najviše izgleda da pogodiš.

* ...Riječi, poput voća, teško padaju kada se pojedu nezrele, a truju kada se zbog prezrelosti počnu kvariti. Zdrave su samo one koje se uzimaju u pravom trenutku...

* Ne muči se s onim što ne znaš. Svaki korak na putu pomaknut će i tvoj horizont malo dalje. Otkrivanje jednog misterija nije ništa drugo nego odskočna daska prema nekom drugom, još većem misteriju.

* ...Ne treba raditi ni govoriti ono što nam se sviđa, već ono što je potrebno.

* Čovjek mora proći još dug evolutivni put prije nego što shvati da je umjetnost, istinska umjetnost, ona ljepota, čista harmonija koja prosvjetljuje i uzdiže, dodirujući strunu onog najboljeg u nama.

* ...Ne sanjaj o obliku u kojem ćeš upoznati Učitelja, ne zamišljaj njegov glas, ne čekaj da vidiš koliko ljepote ima u njegovim izrazima. Sve je to iluzija, meso za zvijeri osjetila. Radije uhvati njegovu mudrost, neosobni plamen koji gori u njegovu srcu, vatru zajedničku svim bićima.

* Malo oponaša veliko i tako uzastopno; postoji jedan jedini Zakon koji se prilagođava i ponovo prilagođava do beskonačnosti.

* Riječi su samo gruba vrata koja vode do Ideja.

* Pridržavaj se pravila. Tragovi onih koji su ti prethodili pokazuju najkraće puteve; linije su razdijelile univerzum na oblike i pojavnosti, ali jedna točka nas sve ujedinjuje i prema njoj vode svi putevi.

* Na određeni su način pojmovi i ideje također bića koja se rađaju, množe i umiru da bi se vratila u život u nadolazećim vremenima, uzimajući nove prijenosnike.

* Vrijeme je psihološka procjena. Živi intenzivno i spokojno, ne dopusti da ti pažnja skrene s cilja i neće ti trebati mnogo da dosegneš ono o čemu sanjaš. Ali, sanjaj o tome kao o nečemu sigurnom. Ne želi to žudno jer će ti inače svaki dan izgledati kao vječnost.

* More i nebo zadivljuju te jer si ih vidio mnogo puta, i oni su jedan od malobrojnih prizora koji se ne mijenjaju prolaskom vjekova. ☸

MITOVI O POTOPU

Mit nije zbir izmišljenih događaja, već nosi u sebi određenu ideju vezanu uz čovjeka i prirodu. Da bismo ga mogli razumjeti, potrebno je proniknuti u njegov kompleksni simbolički jezik koji sadrži mnogostruka značenja.

Mit o općem potopu u različitim je formama prisutan u gotovo svim religijskim sustavima. U osnovnom simboličkom ključu govori nam o kraju jednog vremenskog ciklusa i početku novoga.

Stari egipatski svećenik iz Saisa, velikog grada u delti Nila, prenio je atenskom državniku Solonu neobičnu priču:

E Solone, Solone, reče mu tad jedan veoma star sve-

ćenik, vi ste Heleni uvijek djeca, nema starog Helena... Kako to misliš? Mladi ste svi, odgovori svećenik, duše su vam mlade, jer u njima ne nosite nikakvo davno vjerovanje, stvoreno na osnovi starih predanja... A evo što je tomu uzrok: mnogobrojna su uništenja stizala ljudski rod na najrazličitije načine i još će ga stizati... vatrom i vodom ona najveća, a ona manja na bezbroj drugih načina... Nebeskim tijelima koja se kreću oko Zemlje svojstveno je skretanje s utvrđenih putanja, pa na Zemlji, zbog mnogih požara, u velikim vremenskim razmacima, dolazi do pustošenja... Vi se, prije svega, sjećate samo jednog potopa na Zemlji, iako ih je ranije bilo mnogo... Bio je jednom, Solone, prije onog unište-

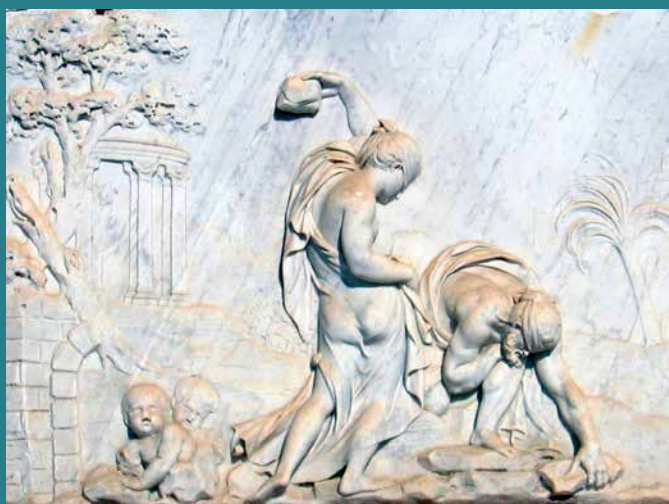
nja potopom, od svih najvećeg, grad gdje sada žive Atenjani, najbolji i u ratu i u svakom pogledu, a naročito se odlikovao dobrim zakonima.

Ispred tjesnaca koji vi, kako kažete, nazivate Heraklovim stupovima (Gibraltar), nalazio se otok veći od Libije i Azije zajedno; s njega su oni, koji su tada putovali, mogli prijeći na ostala otočja, a s njih na cijeli kontinent koji je okruživao ovo more... Na tom otoku, Atlantidi, bilo je osnovano veliko kraljevstvo koje je vladalo cijelim otokom, mnogim drugim otocima i dijelom kontinenta... Kasnije, zbog strahovitih potresa i potopa, tijekom jednog jedinog dana i sljedeće pogubne noći, utonu u zemlju sva vaša bojna sila, a isto tako i otok Atlantida potonu u more i nestade.¹

Kod starih **Egipćana** postoji legenda koja se odnosi na opći potop. Bog Tum, nazivan još *Temu, Atem, Atmu*, crpio je vode iz najdubljeg ponora i upravio ih k zemlji kako bi potopio i uništio ljudski rod. Svi su ljudi stradali, osim onih koji su se nalazili na brodu boga Tuma.

Perzijski mitovi govore nam o heroju Yimi, o tome kako mu je Ormuzd naložio da poučava čovječanstvo božanskim zakonima, što je Yima odbio. Kada je saznao da je strašna zima zavládala zemljom i da je potom stigla velika poplava, sagradio je ogromno zdanje u koje je zatvorio najbolje životinjske i biljne vrste koje je mogao naći. Živio je sretno tisuću godina s ljudima koje je smjestio u sklonište.

Skandinavci pripovijedaju priču o divu zvanom *Imir* kojeg su pogubila djeca boga Bora: Odin, Vil i Ve. Krv Imirova preplavila je Zemlju toliko da su gotovo svi divovi, ta misteriozna rasa koja je prema skandinavskoj mitologiji nastanjivala naš planet, stradali u velikom potopu, osim diva Belgelmira koji se ukrcao sa svojom ženom na jedan brod.

U **Grčkoj** vrhovni bog Zeus odlučio je potpuno uništiti ljude mjedenog naraštaja zbog njihove pokvarenosti. Jedini preživjeli bili su Deukalion i Pira koji su u lađi doplovili do vrhunca Parnasa. Bacajući kamene iza sebe omogućili su rođenje novom naraštaju ljudi koji ponovno naseljava Grčku.

Vezano za taj mit Platon u svom djelu *Kritija* kaže: *Dakle, jedna izuzetno kišna noć podlokala je i opustošila Zemlju; sa zemljotresima nastao je i užasan potop, treći prije onog katastrofalnog u Deukalionovo vrijeme.*

Postoji jedan **indijski** mit vrlo sličan priči o babilonskom bogu Ei. Bog Višnu podvrgnuo se većem broju rođenja na Zemlji kao *avatar*. Prvo rođenje odnosi se na epohu potopa. U toj epohi Višnu, koji je uzeo formu jedne ribe, odnosno Matsya, plivao je u nekom jezeru, a Vaivasvata, veliki Gospodar Kali-yuge, ugledavši ribu pomislio je da se radi o običnoj ribi, no ona ga je molila da je izvuče iz jezera i zauzvrat mu obećala svoju zaštitu. Vaivasvata spašava boga koji mu objavljuje da se sprema potop. Slijedeći savjete Višnua Vaivasvata je sagradio barku. No mala riba vrlo brzo je rasla dostigavši dimenzije cijelog oceana. Kada je počeo potop, Vaivasvata i njegova pratilja jedini su preživjeli.

¹ Platon, *Timej*

Drevni narod **Sumera** koji je živio na području Mezopotamije ostavio nam je pripovijest o legendarnom potopu. Kralj sumerskog grada Uruka, Gilgameš (prva četvrtina trećeg tisućljeća pr. Kr.), u potrazi za besmrtnošću susreće Utnapištima:

Utnapištim mu reče:

Hoću, Gilgamešu, da ti povjerim jedan nepoznat događaj

i da ti otkrijem jednu tajnu bogova.

Suripak je grad na Eufratu, ti ga i sam poznaješ.

To je stari grad.

Dugo vremena bogovi su mu bili naklonjeni.

Tada oni odlučiše da pošalju potop.

Na savjetovanju bogova sjedio

je i Ea, bog dubina.

Mojoj kući od trske ispričao je odluku bogova...

Utnapištima, sine Ubara-Tutua,

sagradi drvenu kuću,

podigni je u lađi!

Ostavi bogatstvo, traži život.

Donesi u lađu životno sjeme

svake vrste! ...

Cijelu svoju porodicu i

najbližu rodbinu

ukrao sam na lađu.

Veliku stoku i male životinje

dotjerao sam u nju.

Zanatlije svih vještina pustio

sam da uđu...

Kada dođe to vrijeme,

vladari tame pustiše strahovitu kišu...

Šest dana i šest noći

potocima je padala kiša.

Sedmog dana popusti potop,

bila je tišina kao poslije bitke...

Lada je plovila prema brdu Nisir.

Pristala je i čvrsto ostala na njemu.

Kad nastade sedmi dan,

uzeh goluba i pustih ga.

Golub ode i opet se vrati.

Nije našao mjesto gdje bi se zaustavio

i zato se vratio.

Uzeh lastavicu i pustih je.

Lastavica odleti i vrati se.

Nije našla mjesta gdje bi se zaustavila

i zato se vratila.

Uzeh gavrana i pustih ga.

Gavran odleti,

vidje kako voda presušuje

i ne vrati se više.

Tada sam ih sve pustio napolje,

na sve četiri strane...

Kad su izišli iz lađe, Utnapištima i njegovoj ženi bog Ea dodijelio je vječni život pod uvjetom da žive "daleko na ušću rijeka", u nepomućenom miru.

Evo što nam o potopu kaže **Biblija**:

U očima Božjim zemlja se bila iskvarila... Reče Bog Noi: "Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opaćinom; i, evo, uništit ću ih sa zemljom. Napravi sebi korablju od smolastog drveta..."

Potom Jahve naredi Noi da uđe u korablju i povede sa sobom svoju rodbinu i sve što je živo, od svega po dvoje. Potop je trajao 40 dana i 40 noći, nakon čega su vode jenjale, a korablja se zaustavila na brdu Ararat. Zatim Noa pušta gavrana pa golubicu koji se vraćaju jer je voda još prekrivala površinu. Nakon sedam dana opet pušta golubicu koja se vraća s maslinovom grančicom, što je bio znak da su se vode povukle. Od trojice Noinih sinova razgranao se novi svijet.

Stari **astečki** anali i kronike čuvaju mit o *pet sunaca* ili doba postojanja svijeta tijekom kojih se ostvaruje evolucija čovjeka i drugih bića. Prema jednoj od najpotpunijih verzija ovog mita potopom završava četvrto razdoblje ili *Sunce vode* kada su ljudi bili pretvoreni u ribe.

I kako nestadoše: bijahu pritisnuti vodom i pretvoriše se u ribe.

U samo jednom danu pade nebo i nestadoše...

Nestade cijela planina, voda je sve pokrivala 52 godine i tako se okončaše njihove godine.

Zapisi Bernardina de Sahaguna, španjolskog povjesničara iz XVI. st., također sadrže opis tog mita: *Toliko je mnogo i obilno kišilo da su nebesa pala i vode su odnijele sve ljude...*

U području Ancasmarca, kod Cuzca u **Južnoj Americi**, postoji ovaj mit:

Mjesec dana prije potopa njihove lame bile su vrlo pokunjene. Danju nisu ništa jele, a čitavu noć zurile su u zvijezde, dok ih napokon pastir koji ih je čuvao nije upitao što to gledaju. One mu odgovore da gledaju zvijezde koje govore da će svijet biti uništen vodom. Kad je to pastir čuo, posavjetuje se sa svojih šest sinova i kćeri i dogovori se s njima da skupe svu hranu i stoku koju imaju i da odu na vrh planine Ancasmarca. Priča se da se planina, što je voda više rasla i plavila zemlju, sve više izdizala i tako je voda nije prekrila. Kada se voda povukla, spustila se i planina. Od šestoro pastirove djece što se spasilo ponovno se naselila pokrajina Cuyos.²

Postoje još mnogi mitovi i legende koji govore o potopu, čime upućuju, više ili manje jasno, na njegovo periodičko rušenje i obnovu, odnosno ponovno stvaranje jednog novog univerzuma - svijeta. Teorija cikličkog stvaranja i rušenja svijeta razvijana je u Indiji, počevši od *Sramana* te osobito u *Puranama*. To je doktrina o četiri *yuge*, četiri doba svijeta. Kompletni ciklus završava se disolucijom, *pralayom*, koja se ponavlja krajem eonskog ciklusa.

Prema *Mahabharati* i *Puranama* zapalit će se horizont, sedam ili dvanaest sunaca pojavit će se na nebeskom svodu i isušiti mora, spržiti Zemlju, zatim će padati jedna potopna kiša bez prekida dvanaest godina, Zemlja će biti preplavljena, a čovječanstvo uništeno. Potom će sve početi ispočetka. ☸

Priradio: Mario Milas

² Cristobal de Molina, *Bajke i obredi Inka*

MARIE THARP

Prva karta oceanskog dna

Marta Mihičić

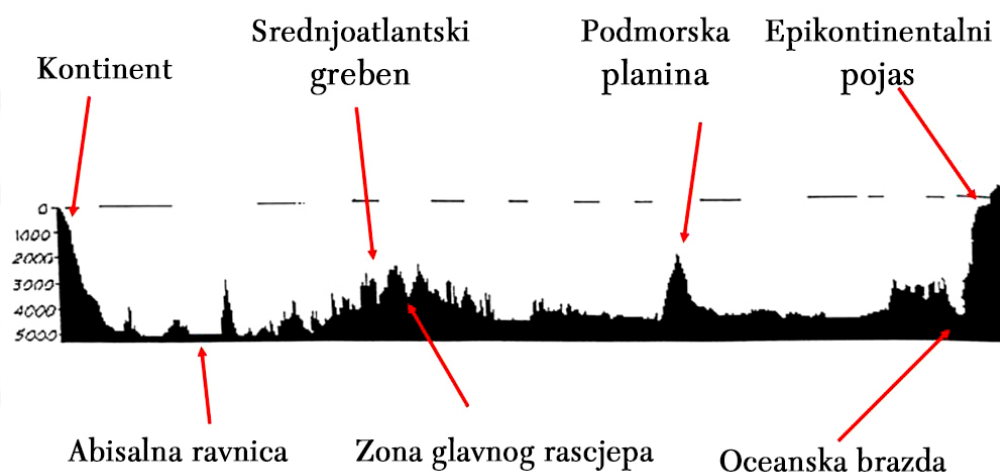

Usvim razdobljima povijesti postojali su primjeri izuzetnih žena koje su u raznim okolnostima pokazale snagu duha predanošću, upornošću i strpljivošću.

Jedna od njih je Marie Tharp, američka geologinja i oceanografkinja, prva znanstvenica koja je izradila detaljnu kartu oceanskog dna, što je znatno utjecalo na drugačije proučavanje planeta na kojem živimo. Iako su njezina istraživanja poduprla revolucionarne teorije u području geologije, Marie Tharp se od početničke želje za učenjem i istraživanjem do krajnjeg kartira-

nja oceanskog dna susretala s mnogim preprekama, uglavnom jer je bila – žena. Ne posumnjavši ni na tren u sebe, elegantno ih je i ustrajno preskakala te je pred kraj života dobila mnoge nagrade za svoj rad, iako je njezino ime izostavljano na početku mnogih znanstvenih radova.

Ljubav prema znanosti naslijedila je od oca, geodeta u američkom Ministarstvu poljoprivrede. Htjela je studirati književnost na koledžu St. John u Annapolisu koji tada nije primao žene, zbog čega je upisala engleski jezik i glazbu u Ohiou gdje je diplomirala 1943. godine.

bilo dopušteno raditi na brodovima u znanstvenim ekspedicijama. Dopala ju je uredska pozicija – tumačila je i vizualizirala Heezenove podatke. Ipak, 1965. godine i sama je po prvi put bila sudionik terenske ekspedicije.

Godine 1977. ona i Heezen su, u suradnji s austrijskim slikarom Heinrichom Berannom, objavili kartu cjelokupnog

Geologiju je upisala kada su muškarci počeli odlaziti u Drugi svjetski rat pa su žene bile potaknute da upisuju studije iz znanstvenih disciplina. Do tada su za njih bila rezervirana mjesta medicinskih sestara, učiteljica, tajnica... Mentori su uvidjeli da ima potencijal znanstvenika te su je uputili da se usavršava u izradi nacrtu u tehničkom crtanju. Diplomirala je geologiju 1944. godine, a potom i matematiku 1948.

Iste godine dolazi u New York i počinje raditi na Sveučilištu Columbia, ali ne kao znanstvenik, nego kao tehnički asistent, što je također bio presedan učinjen vjerojatno zbog njezine tri diplome i nedvojbenih kvaliteta potrebnih u tim disciplinama – pronicljivosti, imaginacije i hrabrosti.

Ključnu ulogu u njezinom radu imao je Bruce Heezen, znanstvenik iz Iowe, specijalist za seizmičke i topografske podatke dobivene s morskog dna. Njihova će suradnja uroditi jedinstvenim znanstvenim fenomenom – kartom oceanskog dna.

Sve je započelo kada se američka mornarica zainteresirala za kartu morskog dna, vjerujući da je strateški važna za buduće podmorničke bitke.

Bilo je za pretpostaviti da Marie Tharp neće biti ta kojoj će pripasti čast istraživanja morskog dna s terena. Ženama tada nije

oceanskog dna koju je vlastoručno iscrtala Marie Tharp, a danas se može vidjeti u Kongresnoj knjižnici u Washingtonu.

Njezin rad nije bio nimalo lak. Postoji anegdota da joj je Heezen dao sondu rekavši: "Evo, učini nešto s ovim." Tada je najsuvremenija metoda istraživanja oblika dna dubokih oceana bila sondiranje kako bi se zvuk pretvorio u električne signale. Dobivene podatke, slične EKG-u, pretvarala je u topografiju oceanskog dna. Isprva je dvodimenzionalno skicirala pojedine signale dobivene s brodova, a poslije, sakupivši ih više, pretvarala ih je u trodimenzionalne

njosti podiže na mjestu rasjeda formirajući nove oblike. Najpoznatija takva dolina je *Velika rasjedna dolina* (*Great Rift Valley*) nastala odvajanjem afričke i arapske tektonske ploče. Hazeen je prvi odbacio hipotezu Marie Tharp nazvavši je "ženskim naklapanjima", a veliki Jacques Cousteau, francuski istraživač mora i redatelj dokumentarnih filmova, požurio se demantirati je u praksi, ali se zaprepastio otkrivši rasjed baš tamo

Veći dio moje znanstvene karijere provela sam radeći u pozadini, ali nemam apsolutno nikakvih zamjerki na to. Mislila sam kako imam sreću da imam tako zanimljiv posao. Otkrivanje rasjedne doline i Srednjoatlantskog grebena koji se protezao duž svijeta na 40 000 milja – to je bilo nešto veliko. To se može ostvariti samo jednom. Ne može se pronaći ništa veće od toga, barem ne na ovom planetu.

nacrte. Njezina predanost preciznom skiciranju detalja bila je nevjerovatna. Otkrića do kojih su došli bila su još nevjerovatnija. Oceansko dno nije muljevita ravnica kako je dotad većina geologa smatrala, već je to bio krajolik bogat planinskim lancima, grebenima i kanjonima, ponegdje većima i dubljima nego na kontinentu.

Najimpresivnije je bilo otkriće *Srednjoatlantskog grebena* – podvodnog planinskog lanca dugog oko 16 000 km formiranog tektonikom ploča. Podmorske planine koje formiraju greben na pojedinim mjestima izviru iznad razine mora, formirajući tako, pored ostalih, i Azorske otoke te otok Sveta Helena.

Obradom dobivenog materijala Marie Tharp došla je do još jednog revolucionarnog otkrića koje je poduprla teoriju pomicanja kontinenata (*kontinentalni drift*) i kasniju teoriju tektonike ploča. Naime, utvrdila je način na koji su nastali Srednjoatlantski greben i ostali podmorski grebeni. Duboko na dnu oceana postojala je i dolina koja je prolazila središnjom planinskog lanca. Ta rasjedna dolina područje je gdje Zemljina kora puca, a magma se iz unutraš-

gdje ga je Marie Tharp iscertala.

Tektonika ploča je geološka teorija koja objašnjava pomake Zemljine kore velikih razmjera te objašnjava mnoge različite događaje na Zemlji – rasprostranjenost potresa, postanak ulančanog gorja, podrijetlo topografije oceanskog dna, rasprostranjenost i raspored vulkana...

Marie Tharp dobitnica je više vrijednih priznanja; Kongresna knjižnica proglasila ju je jednom od četiri najistaknutija kartografa XX. stoljeća, dobila je i *The Lamont-Doherty Heritage Award* za doprinos oceanografiji, a žene koje žele studirati na Zemaljskom institutu Sveučilišta Columbia imaju mogućnost dobiti stipendiju Marie Tharp.

Ta prva dama oceanografije bila je od onog soja znanstvenika koji povezuju činjenice s kreativnom imaginacijom i intuicijom, što joj je pomoglo da prilično precizno iscrta i dijelove oceana gdje mjerenja još nisu bila ni započeta.

"Slika vrijedi tisuću riječi, a vidjeti na kraju znači i povjerovati", izjavila je jednom prilikom. Kažu da je bila nevjerovatno smirena tijekom cijelog razdoblja znanstvene interpretacije i pokušaja opovrgavanja njezinih podataka. Poslije je o tome rekla: "Pustila sam momke da se svađaju, bila sam prezauzeta izradom karata."

Umrula je 2006. godine, a 2009. rad kojem je posvetila svoj život postavljen je na *Google Earthu*. ☞

KULTURA VALDIVIJE

Vedrana Novović

Čovjek u svakom povijesnom vremenu teži ostvarivanju određenog životnog reda koji će mu omogućiti materijalni i humani napredak. Tako nastaju kulture i civilizacije koje u vremenu i prostoru otvaraju mjesto najrazličitijim oblicima ljudskog izražavanja. Gledajući unatrag, bez obzira na različitosti i vremensko-prostornu udaljenost, u njima prepoznamo nešto duboko ljudsko, što nam je blisko, a što je teško opisati riječima jer izmiče uobičajenoj terminologiji za opisivanje materijalne kulture...

Valdivijska kultura nastala je u Ekvadoru, na području koje oplahnjuju hladne struje Pacifika, a grije vrlo topla i suha klima. Prvi su nositelji te kulture svoja naselja osnivali uz ocean ili uz rijeku Guayas i zaljev gdje se ona ulijeva u ocean.

Počeci te kulture su nejasni. Smatra se da je započela oko 3500. g. pr. Kr. i nestala oko 1800. g. pr. Kr., ali ne postoje cjeloviti arheološki ostaci koji bi mogli ispričati jedan cjeloviti dio priče, a potpuna odsutnost pisanih tragova ostavlja velike praznine u povijesnom sjećanju toga kraja.

Podatak koji zbunjuje je tisuću godina tišine između nestanka prethodne kulture na tom području, kulture Las Vegas, i početka kulture Valdivije. Te su dvije kul-

ture različite po jednoj važnoj odrednici – načinu života. Dok je kultura Las Vegas bila većim dijelom nomadska, valdivijska se kultura trajno vezala za zemlju te je vjerojatno najraniji primjer ratarskog društva u Ekvadoru. Upravo joj je to omogućilo uvođenje drugačijeg načina organizacije života. Život i dalje ostaje vezan za prirodu i njezine sezonske cikluse, ali “ukorijenjenost” u okolinu čovjeka sada obvezuje na drugu vrstu rasta.

U razdoblju od nešto manje od dvije tisuće godina, koliko je ta kultura trajala, značajno je porastao broj stanovnika, došlo je do usavršavanja stambenih objekata te promjene u organizaciji sela. Selo se postupno razvija do veličine manjeg grada s oko tri tisuće stanovnika. Kultura Valdivije, pored mjesta Valdivija po kojem je dobila ime, obuhvaćala je još niz drugih mjesta: San Pablo, Real Alto i Salango na obali te Loma Alta, Colimes i San Lorenzo del Mate u unutrašnjosti.

S vremenom se u ovim gradovima razvija i jedan oblik administrativnog središta, a na kraju se iz ovih relativno velikih organiziranih cjelina izdvajaju pojedine obitelji koje se smještaju izvan grada kako bi stvorile prva obrtnička naselja. Taj postupni razvoj u širinu neminovno je doveo do drugačijeg oblika socijalnih odnosa i novog načina usklađivanja među ljudima unu-

tar zajednice gdje je svakome trebalo osigurati njegovo mjesto kako bi mogao sudjelovati u stvaranju kulture.

Prestankom nužnosti neprestanog seljenja i stabiliziranjem novog načina života počinje se proizvoditi veća količina raznovrsnih predmeta. Otkrivaju se novi načini izražavanja poput rada u glini i pečenja keramike. Od samih početaka ukorjenjivanja te kulture, keramički se predmeti izrađuju u velikom broju i smatra ih se neočekivano dobrim u tehničkom i umjetničkom smislu. Najraniji primjerci posuda već su oblikom standardizirani i vidljiva su jasna pravila ukrašavanja, ali je pored toga postojao i određeni stupanj slobode u izražavanju. Stvoren je osobit stil nazvan *valdivijskim stilom*.

Prvotno korištena samo za izradu praktičnih jednostavnih posuda za pripremu i čuvanje hrane, namirnica i tekućina, keramika se širi na područje umjetnosti.

Umjetnost Valdivije

Smatra se da je umjetnost u valdivijskoj kulturi započela izrađivanjem figurica u kamenu. Bili su to zapravo samo blago naznačeni ljudski likovi na kamenim pločicama, bez posebnih osobina koje bi odredile spol ili specifičnosti neke određene osobe. S vremenom su dobivale više detalja, a prijelazom na podatniji materijal, glinu, likovi su dobivali veću izražajnost

te se profiliraju u male *Valdivijske Venere*¹, kako se popularno nazivaju zbog naglašenih ženskih tjelesnih karakteristika.

U Valdiviji je već kod prvih iskapanja pronađeno preko sedamdeset fragmenata i jedna cijela ženska figurica. Čitave statue vrlo su malene, od 4,6 do 8,8 cm visine. Valdivijski je umjetnik posebnu pažnju pridavao karakternim osobinama gornjeg dijela tijela i to na vrlo zanimljiv način – koristeći se kosom kao temeljnom karakteristikom. Svaka je statuica individualizirana upravo detaljno izrađenom kosom, čak do te mjere da su pojedini dijelovi lica potpuno prekriveni i tako stavljeni u drugi plan. Smatra se da se pomoću kose željelo prikazati ili naglasiti različite faze u fizičkoj zrelosti žene jer se određeni načini oblikovanja kose mogu povezati s točno određenim vrstama prikaza, npr. prikazom mlade djevojke, zrele žene i trudnice. Kada su vidljivi, oči, obrve i usta izvedeni su jednostavno, ali vrlo spretno, pridonoseći izražajnosti prikaza.

U valdivijskoj kulturi nisu zabilježene statue s izrazitim muškim atributima. To bi moglo upućivati na matrijarhalno društvo u kojem dominantnu ulogu ima ideja ženske plodnosti i osjećaj povezanosti s Majkom Zemljom. Naime, u poljodjelskom načinu života, život uvelike ovisi o plodnosti i darovima obrađene zemlje, a time i žena preuzima društveno značajniju ulogu jer se kao nositeljica života doživljava povezanom sa zemljom po svojoj sposobnosti rađanja. Tome u prilog govore i mjesta na kojima su statuice pronađene: oko kućnih ognjišta, pored kuća i na mjestima namijenjenim obredima.

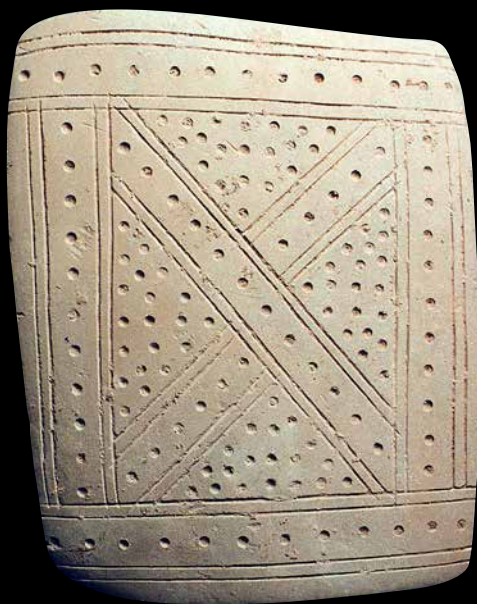
Međutim, pronađene su statuice koje imaju istovremeno ženske i muške osobine, što nije rijedak slučaj u umjetnosti. To je simbolički prikaz ujedinjenja dviju komplementarnih snaga koji naglašava plodnost.

Priroda

Vjerojatno je najčešće pitanje koje si čovjek postavlja kada se nalazi pred zagonetnom ljudskom skulpturom bilo koje kulture – što je osobu nagnalo da oblikuje ovaj komadić gline ili kamena. Postoji li, pored potrebe za stvaranjem, rastom i izražavanjem – izravnim ili simboličkim – još neki razlog nastanka tih figurica?

Valdivijske Venere povezuje se s idejom i obredima plodnosti. Budući da je šamanistička praksa u to vrijeme bila vrlo izražena, postojali su mudraci i iscjelitelji koji su duboko poznavali prirodu, uključujući

¹ Naziv upućuje na sličnost sa statuicama iz kamenog doba koje prikazuju nago žensko tijelo s izrazito naglašenim ženskim osobinama, od kojih je najpoznatija Venera iz Willendorfa.

vidljivu i nevidljivu prirodu čovjeka te ljekovita svojstva pojedinih biljaka. Šamani su bili upućeni u liječenje biljem i obnavljanje psihofizičke ravnoteže čovjeka, što je uključivalo i pripreme za određene zadatke koje netko namjerava preuzeti.

S time na umu Clifford Evans i Betty J. Meggers, arheolozi koji su značajno doprinijeli razumijevanju valdivijske kulture, navode da su u izvornoj šamanističkoj praksi te figurice preuzimale ulogu svetih predmeta s iscjeljujućom snagom². Izrađivane su “zbog duhovne potrebe, za određeni obred ili ceremoniju (vjerojatno povezan s plodnošću), za određenu ženu ili za dobrobit doma ili zajednice³.”

U šamanističkom obredu valdivijska žena povezuje se s idejom plodnosti, preuzimajući onu nevidljivu snagu prirode koja omogućuje nastajanje života.

Pored statuica koje su nazvane Venerama, ta je kultura još poznata po neobičnim kamenim pločama i kamenim mužarima. O mužarima iz valdivijskog razdoblja nemamo mnogo podataka, dvoji se čak pripadaju li toj kulturi.

Mužari su vrlo visoke kvalitete izrade. Očita je skladnost oblika i umješnost oblikovanja kamena, upadljiva je životnost i uvjerljivost prikaza životinjskog lika. Moguće je da se ta vrsta posude upotrebljavala u obrednim prilikama i za izradu lijekova usitnjavanjem biljaka ili šamanističkih pripravaka.

Zagonetne kamene ploče dijele se u dvije skupine: jedna sadrži ploče koje su zbog svojih geometrijskih motiva nazvane *karte zvjezdanog neba*,

a druga takozvane *kamene sove*. Ni o jednima ni o drugima ne zna se gotovo ništa. Smatra se da su kamene sove nastale zbog simboličkog značenja koje je u nekim pretkolumbijskim kulturama imala ta noćna ptica. Njezina je uloga bila prenošenje Sunca tijekom noćnih sati, čime se osiguravalo njegovo izlaženje svakoga jutra. Zato se u šamanizmu sovu smatralo bićem koje pomaže ljudima nakon smrti, vodeći duše na njihovu putovanju drugim svjetovima. Namjena tih kamenih prikaza nije poznata.

Takozvane karte zvjezdanog neba pravokutne su ploče prekrivene linijama i plitkim udubljenjima. Njihova je funkcija također nepoznata. Postavljaju se razne teorije, od kojih jedne zastupaju da je to rani oblik pisma, druge da je to običan apstraktan ornament, a treće da se radi o pločama koje su služile za proricanje.

Do danas je na tom području provedeno malo znanstvenih arheoloških istraživanja, a malo je teorija do kraja potvrđeno, zbog čega je teško stvoriti potpunu sliku Valdivije. Jedna od neispitanih teorija je i ona o utjecaju japanske Jomon kulture na izradu rane valdivijske keramike koja postavlja hipotezu da su japanski moreplovci doplovili do Ekvadora i potaknuli nastanak i razvoj keramičke djelatnosti. Kao dokaz trebale bi poslužiti sličnosti u motivima i oblicima keramike.

Zbog vrlo slabog nadzora nad arheološkim nalazištima došlo je do krađe pronalazaka te preprodaje i izrade vještih krivotvorina. Neki predmeti, u potpunosti izmišljeni, postali su “valdivijski”. Primjer su takozvani *idoli predaka*, inspirirani autentično izrezbarenim figuricama veličine dlana.

Ono što možemo prepoznati kao duboko ljudsko kod valdivijskih prikaza je čovjekova težnja da dotakne i izrazi ono što ga nadilazi, ono skriveno iza vela materije. 🏠

² Evans and Meggers, *Early Formative Period of Coastal Ecuador: The Valdivia and Machalilla Phases*

³ Lewandowski, *Speaking through Stone: Ancient Voices of Ecuador and Colombia*

***Kada se nađeš pred zagonetkama života,
uvijek pretpostavi ono
najjednostavnije i najizravnije
i imat ćeš najviše izgleda da pogodiš.***

Jorge Ángel Livraga